

Миљивој Алановић

ГЛАГОЛСКЕ ПЕРИФРАЗЕ У КОГНИТИВНОМ И КОНСТРУКЦИОНОМ ТЕОРИЈСКОМ КЉУЧУ

У раду се испитује веза између форме и значења појединих типова перифраза, при чему су изабрана два критеријума: (а) перифразе са функционалним глаголом *имати* у моделу са акузативном допуном; (б) перифразе са предикаторском именицом *разговор* у неколико различитих граматичких образаца. Циљ рада јесте да се покаже да је у анализираном типу конструкција регулатор значења именица, при чему управном глаголу претежно припада модификаторска улога. Истраживање смо спровели на начелима когнитивне лингвистике и конструкционе граматике. Осим тога, у раду је истакнуто да се транзиција од основног конструкционог значења ка оном циљном реализује посредством различитих метафоричних сценарија, од којих су најчешћи персонификација, супстанцијализација и оријентација.

Кључне речи: српски језик, глаголске перифразе, конструкција, метафора.

This paper examines the relationship between the form and meaning of certain types of complex predicates, with two criteria chosen: (a) predicates with the functional verb *imati* in a model with an accusative complement; (b) predicates with the predicative noun *razgovor* in several different grammatical patterns. The aim of the paper is to show that, in the analyzed type of constructions, the regulator of meaning is the noun, with the governing verb predominantly playing a modifying role. We conducted this research based on the principles of cognitive linguistics and constructional grammar. Furthermore, in the paper we have tried to point out that the transition from the basic constructional meaning to the target one is realized through various metaphorical scenarios, the most common of which are personification, substantialization and orientation.

Key words: Serbian language, complex predicates, construction, metaphor.

1. Увод. Интересовање за глаголске перифразе, тј. декомпоноване предикате/глаголе и/или перифрастичне предикатске изразе – већ према теоријско-методолошком опредељењу, има завидну традицију (РАДОВАНОВИЋ 1977; ТОПОЛИЊСКА 1982; РАДОВАНОВИЋ 1990; ТАНАСИЋ 1995; ВСЕВОЛОВА 2000; ЗОЛотова 2003; МРАЗОВИЋ 2009), чији почеци сежу у седамдесете године минулог века, током којих је и на нашим просторима регистрован снажан одјек тада актуелних лингвистичких тенденција, оличених у спознаји да у језику постоје спојеви који не спадају ни у лексику ни у граматiku – у првом реду због своје аналитичности, а онда и због релативне аутономности њихових интегралних јединица (CROFT – CRUSE 2004: 248–253), што потврђује стајалиште да лексика и граматика чине континуум (GOLDBERG 1995: 7; LANGACKER 1995: 153; WILDGEM 2008: 24–26; АЛАНОВИЋ 2019: 110). Када имамо у виду допринос домаћих лингвиста расветљавању односа унутар поменутих аналитичких израза, мислимо на чињеницу да су све најважније околности функционисања ове синтаксичко-семантичке категорије описане:

(а) у питању су конструкције са нелексички употребљеним глаголима, неретко одређиваним као семикопулативни и синсемантични;

(б) значењско тежиште конструкције чини глаголска или сродна именица, што је доказ да је појава резултат процеса номинализације базичне предикације;

(в) ова именица стоји у творбеној или асоцијативној вези с неким конкретним или пак апстрактним глаголом, тако да је немали број случајева који потврђују конкуренцију између лексичког глагола и одговарајућег израза;

(г) појава је типична за публицистички и административни стил, премда се бројни примери бележе и у оном књижевноуметничком.

Овом попису најважнијих одлика посматране категорије треба додати и податак да су у многим студијама побројани најразличитији структурни обрасци и модели, разуме се водећи рачуна о њиховој учесталости, које конституишу нелексички реализовани глаголи те глаголске и деадјективне именице, при чему данас имамо готово потпун и поуздан увид у инвентар ових глагола, али и у најважније класе именица које с њима колоцирају.

Премда није тешко замислити да још увек постоје незабележени модели, није реално очекивати да ће они одступати од наведених правила функционисања категорије, што онда од нас захтева да полазни истраживачки концепт наведен у наслову прецизирамо.

1.1. Конструкциона граматика спада међу новије лингвистичке правце, чије су најважније идеје формулисане осамдесетих и деведесетих година и то на таласу когнитивне лингвистике, при чему сама теорија почива на следећим начелима (GOLDBERG 1995: 6; CROFT – CRUSE 2004: 257; CROFT 2009: 18; SMIRNOVA – MORTELMANS 2010: 131) – основна језичка јединица јесте конструкција, тако да се сам језик може представити као мрежа конструкција које су међусобно таксономијски уређене. Конструкције су, тако у овој школи, формално-значењске јединице, које се разликују на основу сложености и специфицираности, те су тако, на пример, реченице сложене конструкције састављене од више мањих (простих или опет сложених), док су, с друге стране, у контексту спецификације одређеног значења лексичке јединице конкретне а граматичке апстрактне конструкције, нпр. прилог *јуче* према перфекту као прошлом глаголском времену (SMIRNOVA – MORTELMANS 2010: 138–139).

Већ на основу ових неколико кључних начела типичних за конструкциону граматику назире се метод који ћемо у раду применити како бисмо глаголске перифразе подвргнули анализи. Намера нам је да глаголске перифразе сагледамо као конструкције, тј. мање-више стабилне синтаксичке целине, у којима делексикализовани глагол и именица у неком фиксном или задатом облику конституишу ново значење, сасвим другачије од онога реченичног у лику истоветне конструкције са истим глаголом, али сада лексички употребљеним, нпр. *Он је ушао у расправу с њом* према *Он је ушао у ресиџоран с њом*. Овим поступком ћемо показати да постојећи тип аргументних конструкција служи за грађење глаголских перифраза, као и да у позадини овога поступка леже когнитивни фактори који омогућавају да се једна форма, или конструкција, повеже са различитим значењима.

Међутим, како конструкциона граматика у конструкцији види везу између форме и значења, управо перспектива од значења ка форми даће нам прилику да илуструјемо један од универзалних језичких принципа, а то је да једно (основно или главно) значење може добити различите формалне обрасте, што у конкретном случају подразумева да различити формални ликови перифразе стоје у корелацији са једном базичном пропозицијом, чији је лексички експонент – глаголска именица, нпр. *разјовор*: *Разјовор је лајано шекао*; *Не бежим од разјовора о својој одјоворности*; *Није јој до разјовора*; *Не улазим у разјовор са нејошнатиима*; *Сушра имам разјовор с дирекјором*; *Кренули су с разјовором*; *Намејнуо је разјовор о овој шеми*; *Избејава разјовор о новцу* итд. И ова перспектива ће нас опет довести до закључка да једно значење са свим својим значењским варијацијама посредством различитих мисаоних механизма, углавном метафоре, задобија потпуно различите форме у језику, што само наизглед усложњава примењену методологију. Дакле, све различите форме истог значења и различита значења исте форме повезују законитости мишљења, које регулише адекватан избор у конкретним комуникативним условима.

Како бисмо задати циљ испунили, а то значи расветлили оба принципа повезивања форме и значења, то искључује оперисање огромним корпусом, нарочито у оквирима које намеће обим научног рада. Наместо тога ћемо за своју грађу узети, условно говорећи, два типа глаголских перифраза – први са једним глаголом оператором, а други са истом глаголском именицом, али у различитим граматичким обрасцима. Овакав избор грађе ће омогућити да се пружи одговор на једно основно питање, а то је како се форма и значење повезују, односно да ли између форме и значења постоји нека врста условљености или међузависности. Штавише, у виду радне хипотезе следићемо стајалиште да иста форма добија различита значења, као и да различите форме могу бити повезане или обједињене истим (оквирним) значењем, што ћемо илустровати перифразама с глаголом *имати* и именицом *разјовор*, нпр. *Нема идеју/налој шии да ради* и *Разјовор је јрошекао лајодно/Водили су лајодан разјовор*.

Када је реч о извору грађе, њу ћемо преузети из *Корпуса савременој српској језика* Математичког факултета у Београду, уз напомену да глагол *имати* пратимо у конструкцији $NOM_{subj} + V_{imati} + AKUZ_{obj}$, док такво конструкционо ограничење није примењено у случају израза с именицом *разјовор*, што је и очекивано.

2. Глагол *ИМАТИ* У ПЕРИФРАЗАМА ПО МОДЕЛУ $NOM_{subj} + V_{imati} + AKUZ_{obj}$. Један о често помињаних проблема у изради валенцијских и рекцијских речника јесте глаголска поливалентност (AGEL 2000: 135), у чему изузетак није ни глагол *имати*, код кога се у начелу могу разликовати две његове главне реализације – прелазна и непрелазна. У непрелазној варијанти *имати* конституише једновалентни модел или са граматичким или са логичким субјектом, у личном и безличном реченичном обрасцу (нпр. *Има једна важна ствар* и *Има свејла*), док у оној прелазној, уз субјекат, добија још директни или индиректни објекат (нпр. *Марко има нова кола* и *Бојан има леје веси* за нас).

Ако пођемо од наведених валенцијских модела, видимо да се глагол *имати* среће у два главна значења – егзистенцијалном и посесивном (РМС 2 1967: 447). Иако се бележе и друге значењске вредности, нпр. модална (*Имам да учим*), овом приликом се ограничавамо само на двовалентни модел са, у основи, посесивним значењем у конструкцији $NOM_{subj} + V_{imati} + AKUZ_{obj}$, што ће нам дати довољан увид у семантички потенцијал овог реченичног обрасца.

Пре него што се усмеримо на семантичку интерпретацију одабраног граматичког обрасца, накратко бисмо се осврнули на разлике у приступу конструкцијама у теорији валентности и у конструкционој граматички. Наиме, док је теорија валентности у основи из депенденцијалне граматике наследила и преузела вербоцентрични приступ, по којем је лични глагол структурни центар реченице, у конструкционој граматички се конструкција посматра као композиција међу чијим се елементима не успоставља хијерархија (GOLDBERG 1995: 49; WELKE 2011: 173). Тако је и сам глагол у овој школи конструкција, а разлог је што се и сама реченица узима као формално-значењска целина са одређеним бројем елемената. Иако сматрамо да се посебност глагола у реченичном оквиру не може оспорити, овде се нећемо упуштати у ту врсту дискусије, него ћемо управо полазећи од фундаменталног начела у овој теорији да је конструкција формално-значењска јединица или целина објаснити интегритет глаголских перифраза, које на окупу држе значењске везе формиране међу елементима конструкције (Алановић 2018б: 180). С друге стране, ако цео проблем сагледамо из перспективе глаголске валентности, видимо да глагол чува своју синтаксичку али не и семантичку валентност, јер се значењско тежиште конструкције преусмерава са глагола на именицу (Золотова 2003: 156; 2009: 127; Алановић 2017: 91), нпр. *Имао је леуу њлаву косу* и *Имао је шеџку ојерацију*.

Као што и последњи примери показују, једна од кључних методолошких алатки којом ћемо се служити јесте утврђивање пропозиционог садржаја реченичне конструкције, с посебним освртом на идентификацију пропозиционог (или логичког/семантичког) предиката, што у случајевима лексичке употребе управног глагола значи да је он сам непосредни експонент пропозиционог предиката, док у примерима нелексичке или операторске употребе ту улогу преузима глаголска именица (Алановић 2017: 93), смештена на позицији неког од његових аргумената – *Имао је шеџку ојерацију* [← оперисан је]. Последња трансформација ипак показује један недостатак овог поступка, а то је да реченица са глаголом *ојерисајти* у пасиву не даје све податке о околностима под којима се врши радња, што пак не оповргава тврдњу да су посредни реченице са истим пропозиционим предикатом, на шта је већ указано у литератури (Ivić 1995: 182–186).

Како је напред речено, у овој секцији рада бавимо се конструкционим својствима реченичног обрасца са глаголом *имати*, и то оним у облику модела $NOM_{subj} + V_{imati} + AKUZ_{obj}$. У свом основном значењу, овај глагол има значење ‘поседовати, бити власник, одликовати се, располагати’ (РМС 2 1967: 447), при чему на месту субјекта отвара место за појам којем се приписује какво поседовање, власништво или својство, док акузативни објекат именује предмет поседовања, власништва, располагања, односно само својство

и сл., нпр. *Има кола/брајџа/џаман џен* итд. Разуме се, у примерима овога типа глагол *имати* је употребљен као лексичка јединица, те у њима не налазимо на глаголске перифразе.

У истом се, међутим, граматичком окружењу глагол *имати* појављује и када је основни однос посесор – посесум на изврстан начин раскинут, или барем ослабљен или модификован, а то је у примерима када управни глагол више није носилац предикативности – не означава конкретан процес или на-просто однос међу појмовима. У овим примерима именица на позицији акузативне допуне идентификује пропозициони предикат, односно ситуациони тип (FILLMORE 1968: 24; GOLDBERG 1995: 39–40, 49; ВСЕВОЛОДОВА 2000: 123–126), а то може бити:

(а) комуникативна радња:

Саркози је рекао да је са Обамом **имао разговор** у којем су потврђени заједнички ставови у многим питањима (Политика); И јутрос **сам имао преговоре** са председником социјалиста [...] (РТС); СПС увек **има предлог**, који је сигурно мудрије и систематичније постављен него што у медијима покушавају да представе [...] (Политика); Катарина Миновић за њих **има савет** плус [...] (Политика); Никада до сада у професорској каријери **нисам имао ни препирку** са студентом [...] (Политика); [...] Влаховић је рекао да је већ **имао контакт** са представницима синдиката [...] (Политика);¹

(б) комуникацијом постигнут какав друштвени однос:

Да ли **сте имали договор** са новинаром о концепцији емисије? (НИН); Ново-придошли **су између себе већ имали споразум** којим су фактички уклоњене границе [...] (Политика);

(в) когнитивна радња или способност:

Мој добар пријатељ Јоргос Папандреу **има идеју** о уласку Балкана у ЕУ до августа 2014. (Политика); Уверени смо да руководство ваше војске **има визију** о томе која је улога српске војске не само у региону већ и на глобалном нивоу (Политика); [...] **има мишљење** о томе ко је ту жаба а ко је во [...] (Политика); И он има став о сукобу бивших партнера [...] (РТС); Свако од запослених **има свест** о томе шта су његови или њени радни задаци [...] (Политика); Он је рекао да је добро да председник владе **има знање** из економије, јавних финансија и привредног развоја [...] (Политика); [...] додаје да **има сазнање** да фирме из Федерације преносе пословање и региструју се у Републици Српској (Политика); Госпођа је, наравно, хтела да каже како Милорад **има добро памћење** [...] (Политика); Ако неко **има дилему** ко су то промоторке, ево објашњења [...] (Политика); Чешка **има добро искуство** са браунфилд инвестицијама (РТС);

(г) емоционални однос:

Мислим да **има осећај** за моду (Политика); А онај ко има осећање за континуитет **има осећање** и за ванвремено (Политикин културни додатак); Када су прошле године новинари ишчаккали да је тадашњи заменик премијера Џон Прескот **имао везу** са својом секретарицом, његова жена је већ наредног дана продала причу једном таблоиду [...] (Политика); Она **има однос** према својим поступцима као да су они органи из којих је састављено њено тело (Политика);

¹ Грађу чине примери из *Корјуса савременој српској језика* Математичког факултета у Београду. У недостатку одговарајућег конструкционог обрасца, послужили смо се и примерима из преводне литературе.

(д) друштвени однос или поредак:

Кси Јун после овог ремија и даље **има предност** [...] (Политика); [...] долази до опуштања када **се има вођство** [...] (Политика);

(ђ) модални оквир:

Француски партнер **има намеру** да већ постојећу сарадњу са мађарском фирмом «Таурус» прошири и на нашу земљу (Политика); Данас мода **има потребу** за смислом (Политика); Крушевачки «Трајал» у власништву Бугарске корпорације такође **има жељу** да учествује у пројекту «Пунто» (Политика); Правно лице **има могућност** набавке новог аутомобила на лизинг без плаћања учешћа (Политика); И ви сад мени пребацујете да **имам слабост** према тој госпођи, а сами сте је учили да ме заведе (Ф. М. Достојевски, *Браћа Карамазови*); [...] живи на једном ранчу у Монтани и **има склоност** да све што му се догађа педантно бележи [...] (Политика); Сестра Мила **има навику** и да их преслишава, да види да ли су добро «утврдиле» градиво [...] (Политика); [...] четири од пет жена рекло је да **има обичај** да вози у неадекватној обући [...] (Политика); Не верујем више да тржиште **има способност** самоисцељења, способност саморегулативе (Политика); Данас организатор **има муку** да направи добар програм [...] (Политика);

(е) перцептивна радња:

Стивен Френд **има поглед** проницљивог сањара (Политика);

(ж) каузативни однос:

«Редуктил» код нас **има дозволу** за употребу у стационарним здравственим установама [...] (Политика); У овом часу још није јасно да ли Вашингтон **има сагласност** генералног секретара за план [...] (Политика); [...] казала да **има** једну **молбу** за житеље овог краја (Политика); По свему судећи, претходна мисао нашег читаоца **има** добро **утемељење** у суровим чињеницама (Политика); Овог пута трчао је у патикама а за собом **имао операцију** слепог црева [...] (Политика);

(з) физиолошко или психолошко својство:

[...] тако да је мало вероватно да неко ко **има** отежано **дисање**, те симптоме има због грипа [...] (Политика); Она је примљена у тешком стању са повредама главе, ребара и сумњом да **има крварење** у трбуху (П); Овде први пас који дође **има мирис** цивилизације [...] (Политика); Уколико ваш шеф **има смисао** за шалу, овакав украс вам је, свакако, потребан (Политика); Габор је угруван, **има бол** у нози [...] (Политика); Кад нека особа **нема температуру**, а **има кијавицу**, лекар ће тешко одлучити да јој отвори боловање (Политика); [...] јер особа која **има страх** од летења обраћа пажњу на сваки звук (Политика); Веома је тих и миран, **има држање** вође [...] (Политика);

(и) временски однос:

Филеас Фог **је имао закашњење** од двадесет часова (Ж. Верн, *Пути око света за осамдесет дана*);

(ј) просторни контакт:

[...] Ната Месаровић данас у Палати правде **има састанак** са вршиоцима функција председника свих судова у Србији (Политика); Већ **сам имао сусрет** са румунским министром одбране [...] (Политика); [...] а Душан и сада вози, никада **није имао судар** [...] (Политика).

Једно од питања које се у контексту оваквог начина интерпретације глаголских перифраза намеће јесте однос између основног или полазног

конструкционог значења и семантичког садржаја конкретког предикатског израза, нпр. *Има сѿаријет браѿи* и *Има занимљиву идеју*.

Већ смо рекли да, имајући у виду лексичко значење глагола *имати*, двовалентни модел $NOM_{subj} + V_{imati} + AKUZobj$ има значење 'поседовати шта или располагати чиме', а то подразумева да је објекат посесије саставни део посесора (*има дује ѿрѿије/ѿиѿицу нарав*) – физички, психолошки или емоционално, односно саставни је део његовог друштвеног контекста или мреже (*има сѿарију сесѿу/леј ѿсао/ауѿомобил*). Захваљујући овом основном конструкционом значењу развијају се и друга апстрактна или удаљена, при чему 'саставни део' посесора постају и његове различите активности, способности, својства, склоности, односи, везе итд. На овај начин се успоставља метонимијска веза између носиоца својства или вршиоца радње, с једне стране, и посесора, с друге, захваљујући метафоричном сценарију супстанцијализације процеса, након чега процес преузима улогу објекта посесије – посесума, нпр. *Има ѿѿлед / миѿљење / ѿѿерацију / сасѿанак / каѿњење / ѿбавезу* итд.

С обзиром на то да се анализирали двовалентни модел с глаголом *имати* повезује са различитим пропозиционим садржајима, чија је заједничка одлика, уз неке изузетке, да се на позицији субјекатске допуне реализује носилац ситуације, углавном агенс или експеријент, то значајно условљава или ограничава распоред других пропозиционих аргумената, посебно пропозиционих објеката.

Из тог разлога је један од врло продуктивних механизма превођења пропозиционог садржаја у двовалентну граматичку структуру са глаголом *имати* распоређивање пропозиционих објеката на синтагматској равни, и то у границама акузативне синтагме, без обзира на то да ли је реч о мофосинтаксичком или клаузалном типу објекатске допуне, који се неретко напоредо појављују, нпр.:

[...] Клинтонова је рекла да **су имали** искрену **дискусију** о питањима о којима постоји неслагање [...] (Политика); Зато **имам предлог** да министарства одбране и просвете СР Југославије формирају од стручњака радно тело [...] (Политика); [...] како би оно **имало** рационалан и коректан **предлог** за Владу [...] (Политика); **Имамо предлог** за расписивање избора за уставотворну скупштину [...] (Политика).

Како је понекад јаз између граматичке структуре модела с глаголом *имати* и пропозиционог садржаја који се њоме саопштава велик, сви пропозициони чланови или не бивају реализовани или пак не добијају статус реченичног члана. Стога, захваљујући рекцијској способности предикаторске² именице, нпр. *дискусија*, *ѿредлој* и сл., у реченични оквир се уводе и неагентовни учесници у означеној ситуацији – *дискусија о ѿѿиѿањима*, *ѿредлој за неко миѿѿарсѿѿво*. Али и не само они. Наиме, у састав акузативне синтагме се укључују и други типови допуна, као што је социјативни тип коагенса, нпр.:

² Под појмом предикатора сматрамо лексички експонент пропозиционог или логичког предиката, за разлику од предиката или предикатива, чије је позиционирање у језичком систему преваходно условљено граматичком позицијом или функцијом у реченици.

Синоћ **смо** као представници владе **имали разговор** са представницима ММФ-а [...] (Политика).

Правилности о којој је реч супротстављају се донекле примери у којима бележимо неагентивну реченичну перспективу. У овим случајевима граматички субјекат у начелу означава примаоца информације – адресата (нпр. *имамо сајласнои̯ клуба : клуб нам је дао сајласнои̯; имамо молбу : уи̯ућена нам је молба* [← замољени смо] итд.), док је генитивна допуна уз именицу експонент агенса радње, што даје основ да се посматране конструкције интерпретирају као вид лексичког пасива, нпр.:

[...] који **имају сагласност** клуба да могу изабрати нову средину [...] (РТС); [...] за коју **ћемо имати сагласност** концесионара да буде дат на увид јавности... (Политика); Па за последицу **имамо молбу** турског дела Кипра да се разговара о поновном уједињењу острва (Политика).

3. СТРУКТУРНИ МОДЕЛИ ГЛАГОЛСКИХ ПЕРИФРАЗА СА ГЛАГОЛСКОМ ИМЕНИЦОМ РАЗГОВОР. У претходној целини смо показали да један структурни модел може добити различите значењске реализације у зависности од лексичког састава (GOLDBERG 1995: 8; ЗОЛотова 2009: 232), при чему имамо у виду лексичкосемантичка обележја предикаторске именице у саставу глаголске перифразе, која ту чини њено семантичко језгро, јер је непосредни корелат пропозиционог предиката (Алановић 2017: 97). Такође смо истакли да су наведена конструкциона значења рефлексии основног значења аргументне конструкције са глаголом *имати̯и*, при чему спону између ова два домена чине доминантно два когнитивна механизма – метонимија или пак метафора (SMIRNOVA – MORTELMANS 2010: 196–199), прва која омогућује везу на основу близине, а друга на основу сличности међу појмовима или појавама. Зато се и каже да метонимија делује на синтагматском а метафора на парадигматском плану.

На сличном принципу заснива се и интерпретација примера у овој секцији, с том разликом да овде не оперишемо једним структурним моделом. Ова појединост има битног утицаја на значење целе конструкције у којој предикаторска именица и даље остаје семантичко језгро предикативности (ЗОЛотова 2009: 127), али се активирани метафорични сценарио препознаје на основу самог граматичког облика конструкције, тачније на основу граматичке позиције предикаторске именице. С друге стране, оно што обједињује све посматране моделе јесте заједничко пропозиционо значење, које је садржано у именици *разговор*. Како бисмо излагање поједноставили, нотираћемо структурне позиције предикаторске именице и на основу тога спровести класификацију примера, при чему ћемо се ограничити на три главне реченичне функције, а то су субјекат, директни објекат и адвербијал, претежно просторни.

3.1. Предикаторска именица *разговор* формално се појављује на позицији првог глаголског аргумента – граматичког субјекта (ТАНАСИЋ 1995), и то у моделима S + V. Нпр.:

Кроз затворена врата трпезарије **допире разговор** укућана (Растко Петровић, *Људи говоре*); Мој **разговор** са грофом Шметауом **се завршио** чим смо изашли изван граница Унтер Раценштата (Мирјана Новаковић, *Сиџрах и његов слуга*); [...] ућуташе за тренутак, а **разговор** опет **пређе** у сашаптавање (Иво Андрић,

Прича о везировом слону); Док сам ја тако размишљао, **разговор** око мене је **престао** и наједном је било тихо [...] (Мирјана Новаковић, *Сџрах и његов слуга*); Дуго смо стајали и **разговор** је све више и више **јењавао** (Мирјана Новаковић, *Сџрах и његов слуга*); Првих година Виктор је покушавао да разбије ћутање, али **разговор** је одмах **увенуо**, јер Јелена није умела да га прихвати (Мирослав Поповић, *Судбине*); Тако је **текао разговор** између Генизарећанина и Човекољупца (Растко Петровић, *Бурлеска јосифовина Перуна боја трона*); **Разговор иде, расте, претвара се** у шале, у пакосна заједања, у свечане монологе, у дуга хвалисања [...] (Иво Андрић, *Прича о везировом слону*); Одмах **почиње** између њих брз **разговор** и смех, као у деце (Растко Петровић, *Африка*); Током заједничког ручка за дугим комуналним столом у кухињи, **разговор се распламсао** (Владимир Арсенијевић, *Прегайор*); [...] кришом посматра све око себе, камере су на све стране, онда **следи разговор** с полицијом у цивилу, с инспекторима [...] (Владимир Арсенијевић, *Прегайор*); [...] јер ми се чинило сасвим логичним да **се разговор** о рату **настави** разговором о заједничком пријатељу... (Владимир Арсенијевић, *У њој љубљу*); **Разговор** још **није почео** (Исидора Секулић, *Кроника љаланаčkoј тробља*); **Разговор** између Србе и Настаса **ишао је** с почетка с брда с дола, док не изађоше на тему (Исидора Секулић, *Кроника љаланаčkoј тробља*); **Разговор** другова **приближи се** најзад оном што је главно, студијама, плановима за живот [...] (Исидора Секулић, *Кроника љаланаčkoј тробља*); [...] а кад **се разговор** дотакне политике њих двоје се олако слажу око свих горућих питања [...] (Владимир Арсенијевић, *Прегайор*); Али **разговор** с Јалтом **није био обављен** (Михаил Афанасијевић Булгаков, *Мајстор и Маргарита*); Жив **разговор отегао се** дуго после поноћи (Иља Иљф, Јевгениј Петров, *Дванаест сјололица*); Њихов **разговор је потрајао** највише два-три минута (Џорџ Орвел, 1984); **Разговор застаде** на часак (Бранимир Ћосић, *Два царсџива*); За вечером, **разговор тече** о свагдашњим стварима и догађајима, у њему учествује и госпођа Давил [...] (Иво Андрић, *Травничка хроника*); **А разговор се настављао** (Милош Црњански, *Сеобе 2*); Сваки дан **се понављао** између њих исти **разговор** (Иво Андрић, *Травничка хроника*); **Разговор поново оживе** (Бранимир Ћосић, *Два царсџива*); Више нико не рече ништа и на томе **остаде разговор** о тој најновијој вести (Иво Андрић, *Травничка хроника*); [...] наравно да **разговор није могао да се развије** и узме природан и срдачан ток (Иво Андрић, *Травничка хроника*); [...] док **разговор не пређе** неприметно на општа питања и претвори се у распру и препирку (Иво Андрић, *Травничка хроника*); Разговор је запео (Иво Андрић, *Травничка хроника*); [...] **разговор је** сам од себе **дошао** на Селимову смрт (Иво Андрић, *Травничка хроника*); Реч по реч, **разговор се развијао** све живље (Иво Андрић, *Травничка хроника*); И **разговор пређе** у мирније воде (Мирјана Ђурђевић, *Трећи сектор или сама жена у транзицији*); **Разговор је доспео** у ћорсокак (Филип Давид, *Сан о љубави и смрти*); **Следи дуг разговор** лудака из којег читалац сазнаје да су бојажљиви варошани задивљени одлуком г. Голуже [...] (Данило Киш, *Час анаџомје*); Ту **се разговор изметну** у просту свађу [...] (Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*); И за тренутак изгледа као да **ће се** цео **разговор изгубити** у безначајним стварима и општим местима (Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*); [...] и **разговор се био отегао** [...] (Фјодор Михајлович Достојевски, *Идиот*); [...] и **разговор није могао да се не обнови** (Фјодор Михајлович Достојевски, *Браћа Карамазови*); **Настаде** неразговоретан **разговор** [...] (Фјодор Михајлович Достојевски, *Идиот*); **Разговор је добро напредовао** (Борислав Пекић, *Беснило*); **Разговор умуче** (Михаил Шолохов, *Тихи Дон 2*); Изгубивши ранију затегнутост, **разговор се окретао** око догађаја последњих дана (Михаил Шолохов,

Тихи Дон 1); **Разговор пређе** на домаћинство, губећи ранију натегнутост (Михаил Шолохов, *Тихи Дон 1*); [...] али **разговор** некако **није ишао** (Михаил Шолохов, *Тихи Дон 1*); Док стигаше до државне шуме, **исцрпи се разговор** (Михаил Шолохов, *Тихи Дон 1*); [...] а кад **би се разговор дотакао** његове службе, у војсци [...] тада би свако само одмахивао рукама [...] (Михаил Шолохов, *Тихи Дон 1*); Они су, ко зна зашто, радосни, међу њима и весео **разговор почне**, и песму запевају невештим, несазрелим гласовима (Михаил Шолохов, *Тихи Дон 2*); Њих **је чекао велики разговор**, али је за то још било рано (Михаил Шолохов, *Тихи Дон 2*); **Разговор је кренуо**, упадали су једни другима у реч, говорило се највише о Београду (Драган Великић, *Руски њороз*); Убрзо затим **дође разговор** и на Метернихову политику (Милутин Миланковић, *Кроз царсково наука*); Стајао је на веранди и пушио, када је из дворишта, где **се одвијао разговор** две особе, дошла до његовог слуха та упорна реч (Драган Великић, *Руски њороз*); **Разговор се** увек **враћао** на догађаје из децембра (Мостићи).

Могућност да први глаголски аргумент, иначе резервисан за носиоца ситуације, углавном агенса радње или доживљавача стања, осећања или расположења, претежно са обележјем живо */+/* или пак предмет */+/,* даје податак о процесу доказује да је приликом повезивања значења реченице са њеном формом примењена стратегија персонификације или пак супстанцијализације самога процеса (WILDGEN 2008: 81–82; SMIRNOVA – MORTELMANS 2010: 198), тј. пропозиционог предиката, без чега не би било могуће померити га на позицију граматичког субјекта. Као један од пратећих ефеката ове стратегије јесте анонимизација носиоца ситуације, с обзиром на то да се реченичном формом обезбеђује процесуална перспектива.

На овај начин, персонификовани или супстанцијализирани процес повезује се са различитим радњама, у којима фигурира: (а) као субјекат у покрету, тј. у некој развојној фази кретања, где *разговор* – иде, тече, допире, долази, доспева, стиже, окреће се, дотиче се, враћа се, губи се, записије; (б) као субјекат у мировању, где *разговор* – остаје или чека; (в) а неретко и као субјекат у некој егзистенцијалној развојној фази, где *разговор* – почиње, завршава се, понавља се, јењава, вене, расте, претвара се, распламсава се, отеже се, траје, оживи, изметне се, развија се, обнавља се итд.

Глаголски колокати именице *разговор* имају различите функције, где је најважнија, подразумева се, да је сместе у одговарајуће граматичко окружење, при чему граматичко окружење и лексичкосемантичка обележја управног глагола служе да се одреде пратећа обележја основне радње – разговора, укључујући ту и њено повезивање са неким од укључених актера.

На овај начин се различитим глаголима даје податак о различитим обележјима радње, а она се тичу:

(а) непрекинутога трајања, трајања без икаквих сметњи: *ићи, ићећи, итрајајћи*;

(б) трајања уз различите сметње: *тубијћи се, зайињајћи*;

(в) неочекиване дужине трајања: *оћезајћи се*;

(г) трајања до неке тачке која означава крај: *госијећи, сјићи, осјајћи*;

(д) савладавања препрека кроз простор: *гойирајћи*;

(ђ) усмерености на одређени предметни објекат као тему – сталну, овлаш обрађену или периодично обрађивану: *гоћи, окрејајћи се, гојаћи се, враћајћи се*;

- (е) предстојећег наступања: *чекајџи*;
- (ж) почетка или настанка: *јочетџи*;
- (з) завршетка или краја: *заврџавајџи се*;
- (и) поновног наступања: *јонављајџи се*;
- (ј) пада неког интензитетског својства: *јењавајџи*, *венујџи*;
- (к) повећања неког интензитетског својства: *расјџи*, *расјламсавајџи се*, *оживејџи*;
- (л) трансформације или промене неког квалитативног својства: *измејџи се*, *јрејџиварајџи се*, *развијајџи се*, *обнављајџи се*.

3.2. Предикаторска именица *рајовор* формално се појављује на позицији другог глаголског аргумента – директног објекта (ТАНАСИЋ 1995), углавном у моделу S + V + O. Нпр.:

И они **почеше** дуг и страствен **разговор**, турски а шапатам (Иво Абдрић, *Пуџ Алије Ђерзелеза*); Онај ко **води разговор** обично бира сараднике који њему „леже“... (Политика); Затим **је наставио разговор** са мном, кисело духовит и насмејан (Растко Петровић, *Африка*); Бојим се да не задоцним и енергично **скраћујем разговор** с њим да би пошли (Растко Петровић, *Африка*); Онда **је разговор одложио** за недељу дана (Мирослав Поповић, *Судбине*); Одакле тај обичај? – запитао је Журајица да **би удаљио разговор** од свог брака (Мирјана Новаковић, *Сјрах и његов слуга*); Она никада **није повела** са доктором Нађом **разговор** о својој болести [...] (Мирослав Поповић, *Судбине*); [...] слушала га је само из учтивости и у првој прилици **пребацивала разговор** на нешто друго (Мирослав Поповић, *Судбине*); Група људи, дерана и девојака, окупљена и наслонљена око Фетиша **води разговор** без много речи (Растко Петровић, *Африка*); Хоће да **скрене разговор**, сети се (Борисав Станковић, *Таџана*); Јелесин није имао обичај да **земеће разговор** с Радованом (Александар Тишма, *Личносћ*); Дечак је покушавао да с фудбалером **започне разговор** (Милисав Савић, *Дечак из Раџке*); А кад би ти неко одузео оно најдраже, оно што те чини човеком? – покуша Галеб да **настави разговор** (Милисав Савић, *Дечак из Раџке*); После вечере, одмакнувши се од софре и истресавши из скута мрве, баба **почиње разговор** (Борисав Станковић, *Газда Млаген*); Тако **је** Никон то јутро ловио и уловио сопствену душу и с њом **заподењуо разговор** (Милорад Павић, *Хазарски речник*); Али ту **је** нестрпљиво **прекинула разговор** и вратила се преко (Александар Тишма, *Личносћ*); Јуче су Лиза и Грета много помогле мами – **одржавао је** Аугуст Сајферт **разговор** (Мирослав Поповић, *Судбине*); На моје запрепашћење, када сам проговорио енглески, човек **је прихватио разговор** (Светислав Басара, *Фама о бициклизџима*); Говорио ми је да више не може да **одлаже овај разговор**, да га је одлагао док је могао (Боба Благојевић, *Све звери џишо су са џобом*); [...] мада је он својим одговором показао жељу да **прекрати тај разговор** [...] (Џејн Остин; *Ема*); [...] али чак ни он никад није умео боље да **закључи** такав **разговор** него речима: «То ће се већ само од себе уредити: млади ће наћи неки излаз.» (Џејн Остин; *Ема*); [...] па опет укрсте на путу и **наставе разговор** (Иво Андрић, *Травничка хроника*); Некако у исто време Дефосе **је имао разговор** са Колоњом (Иво Андрић, *Травничка хроника*); По неколико пута у дану **отпочињао је разговор** са Дефосеом (Иво Андрић, *Травничка хроника*); Православни **су**, гоњени због устанка у Србији, понајвише **избегавали разговор** о томе [...] (Иво Андрић, *Травничка хроника*); **Наводио је разговор** на то, како је имао младу и добру жену, како су сретно живели [...] (Милош Црњански, *Сеобе 2*); И везир и конзул **скретали су разговор** на оне

ствари за које су знали да су потајна слабост или омиљени предмет сабеседников (Иво Андрић, *Травничка хроника*); [...] али одмах **прихвати** жучан **разговор** као олакшање (Иво Андрић, *Травничка хроника*); Испитивао га је, надугачко и нашироко о одласку у Русију, а **разговор је** отуд **враћао** на Трифуна (Милош Црњански, *Сеобе 2*); Кад **би запоео разговор**, да време прекирати, они су га слушали, понизно, смешећи се, неми (Милош Црњански, *Сеобе 2*); Управо у томе трену даљи след догађаја **прекиде разговор** (Филип Давид, *Ходочасници неба и земље*); Међу трговцима **је** ракија **оживела разговор** [...] (Иво Андрић, *Травничка хроника*); Тако **сам** цео наш **разговор свео** на службено питање [...] (Данило Киш, *Пешчаник*); Тај мучни **разговор прекинуло је** звоњење на вратима (Данило Киш, *Складиште*); Добро вино које су пили у малим, умереним гутљајима **оживљавало је разговор** [...] (Иво Андрић, *Јелена жена које нема*); Овим мојим речима **окончасмо разговор** о пројекту (Раде Кузмановић, *Голф*); Тај **разговор је прихватило** цело друштво (Иво Андрић, *Јелена жена које нема*); «Чекамо вас», **закључи** она наш **разговор** и спусти слушалицу (Раде Кузмановић, *Глу Пак*); Њој је очевидно тешко падало да **продужи разговор** (Фјодор Михајлович Достојевски, *Браћа Карамазови*); Него, боље **оставимо** тај **разговор**, јер ћемо се опет сви збунити [...] (Фјодор Михајлович Достојевски, *Идиот*); [...] у тај мах беше послала лакеја с молбом да што пре **сврше разговор** јер је речено пола часа већ протекло (Фјодор Михајлович Достојевски, *Понижени и увређени*); Молио бих вас, кнеже, да **промените** тај **разговор** и да се не враћате к нама на мансарде (Фјодор Михајлович Достојевски, *Понижени и увређени*); Није хтео да **продужава** проклети **разговор**, али ни да га прекине самоиницијативно није смео (Борислав Пекић, *Беснило*); Наталија **пренесе разговор** на недавно одступање преко Дона... (Михаил Шолохов, *Тихи Дон 2*); Дозвољена је и тиха музика која **неће отежавати разговор** (Зоран Вељић, *Дипломајски њројкоол*).

На основу ексцерпираних примера видимо да предикаторска именица на месту директног објекта колоцира са глаголима који, у најопштијем смислу, означавају радњу усмерену: (а) на обликовање предметног објекта у материјалном, физиолошком или егзистенцијалном смислу – *зайочейи, замейнуји, зайоденуји, њочейи, сврцији, насјавији, окончайи, ојијочињаји, ѡрекинуји, закључији, скрајији, ѡрекрајији, одржаваји, ѡродужији, ѡроменији, свесји, оживеји, ојшежаји*; (б) на покретање, усмеравање или смештање у простору предметног објекта – *водији, ѡвесји, ѡребациваји, ѡренеји, ѡкренуји, навесји, скрејији, врајији, остијавији*; (в) остваривање или неостваривање контакта са предметним објектом – *избејавији, ѡприхватајији*; (г) на успостављање поседништва над објектом: *имаји*.

Слично као и у случају процесуалне интерпретације граматичког субјекта, померање предикаторске именице *разговор* на место директног објекта омогућује механизам супстанцијализације (WILDGEM 2008: 81), захваљујући чему процес добија обележје предметног објекта који је непосредно укључен у радњу, и то тако што се управним глаголом означава интервенција агенса с намером да се регулише:

(а) фаза радње – почетна, развојна или завршна: *зайочейи, замейнуји, зайоденуји, ѡчечји, ѡкренуји, сврцији, насјавији, окончайи, ојијочињаји*;

(б) прекид радње: *ѡрекинуји, закључији, скрајији, ѡрекрајији, остијавији*;

- (в) одгађање почетка реализације радње: *одложићии*;
- (г) продужено трајање радње: *одржаваћии, йродужии*;
- (д) промена тока радње: *навесћии, скрећайћии, вратићии*;
- (ђ) непредузимање радње: *избећаваћии*;
- (е) преузимање радње: *йрихваћии*;
- (ж) актуелност радње: *имаћии*;
- (з) контролисање или иницирање радње, усмеравање на одређену тему, промену теме: *водићии, йовесћии, йребациваћии, йренейћии, йроменийћии, свесћии*;
- (и) интензитетско својство радње, квалитет: *оживећии, ойежаћии*.

Као што видимо, метафоризација се заснива на функционалној или позиционој замени предметног објекта за процес, који током трајања или након завршетка преузима или добија нека од обележја објекта укљученог у радњу означену управним глаголом. Дакле, глагол који означава радњу предузету с циљем да се модификује предметни објекат у перифразама се, након делек-сикализације, своди на модификатора радње 'разговор'.

3.3. Предикаторска именица *разговор* појављује се, формално, у облику просторне одредбе, у различитим структурним обрасцима, премда најчешће уз глаголе кретања, претежно у конструкцијама са предлозима *до, на* и *у*, нпр.:

Стога **су најпре у разговор ступили** хришћански и хебрејски представник [...] (Милорад Павић, *Хазарски речник*); Дакле, мајстор и за одбрану и за напад – **укључио сам се** и ја **у разговор** (Мирјана Новаковић, *Страх и његов слуша*); Чарли му је причао да она **у сваки разговор креће** од настанка човечије рибице (Душан Недељковић, *Понедељак*); [...] **подиже главу и узбуђено се умеша у разговор** [...] (Растко Петровић, *Са силама немерљивим*); [...] **те ти и она упадне у разговор** (Исидора Секулић, *Кроника йаланачкој тробља*); Шта се мешаш у разговор [...] (Љубомир Симовић, *Хасанайиница*); [...] Кронер је изашао да га понуди столицом и **упустио се** с њим **у разговор** [...] (Александар Тишма, *Уйойреба човека*); [...] **јер, досад болести, а и сада, ево, невоља нас довела на разговор** [...] (Исидора Секулић, *Кроника йаланачкој тробља*); [...] **али она је тако дубоко утонула у разговор** са Џоном Најтслијем [...] (Џејн Остин; *Ема*); [...] **прешла је нагло на разговор** о Коуловима [...] Џејн Остин; *Ема*); **Да ће се вратити на** уобичајени **разговор** женски, о кући и деци (Милош Црњански, *Сеобе 2*); **Кад би се упустио у разговор** са њима, понављали би: Боже! Боже! (Милош Црњански, *Сеобе 2*); Обојица млади, ведри и здрави људи, они **су залазили у разговор** па и у пријатељску препирку са задовољством [...] (Иво Андрић, *Травничка хроника*); **Уплиће у разговор** философическе изреке, и скарадне (Милош Црњански, *Сеобе 2*); Марија Риго (покушава да **уђе у разговор**): То су била врло чудна времена (Данило Киш, *Ноћ и мајла*); Не спавамо само нас двојица, ја и тај младић, па **се пустисмо у разговор** о лепоти овог божјег света, и о великој тајни његовој (Фјодор Михајлович Достојевски, *Браћа Карамазови*); Али сутрадан, кад су пошли да намире коње, поново **се вратише на ранији разговор** [...] (Михаил Шолохов, *Тихи Дон 2*); **Почињемо од разговора** са особама блиским несталој, а онда настављамо даље са оперативним полицијским радом [...] (Политика); [...] и то ме **је** некако несвесно **одвлачило од разговора** са њим (Политика); Ипак, да будем прецизнији, ми **не бежимо од разговора** са Албанцима, али само у оквиру Резолуције 1244 и са позиције статусне неутралности (Политика); А онда су, управо пре него што ће се рас-стати, две младе тетке биле већ кадре да **се удаље од разговора** о стању свог

нећака да би дале обавештење о посети капетана Вентворта (Џеј Остин, *Погледи на ушћује*); Амбасадорка Чешке у Београду Хана Хубачкова јуче је рекла да, ако и **дође до разговора**, Унмик и шеф те мисије Занијер треба да имају водећу улогу у њима (Политика); [...] додајући да **су** само континуирани напори дела цивилног сектора **довели до разговора** о тој теми (Политика); [...] Шпанија није успела да интегрише Гибралтар, али **је** доследном политиком бар **стигла до разговора** о „подељеном суверенитету“ [...] (Политика); [...] али **се** све **завршило** на телефонском **разговору** уз љубазну поруку [...] (Политика); [...] присуствовао је и министар спољних послова СРЈ Горан Свилановић, који **је** након тога **остао на разговору** са Карлом дел Понте (Политика); **Остали су у разговору** само неколико тренутака [...] (Џеј Остин, *Ема*); Он **се** ипак **задржа** још неколико минута **у разговору** са старцем [...] (Џорџ Орвел, 1984); Пословни пријатељ њеног оца срео је Ернеста у Константинопољу и **провео** извесно време **у разговору** с њим (Светислав Басара, *Фама о бициклистима*); Можда је несвесно упила тај тужни отров док **је учествовала у разговору** између њега и своје пријатељице [...] (Џеј Остин, *Ема*); Обоје **су уживали у разговору** у коме је она говорила о својим сећањима и хвалила карактер господина Дарсија [...] (Џеј Остин, *Гордост и предрасуда*); Фра Јулијан управо заустига да, по обичају, каже неки цитат, кад их домаћин **прекину у разговору** (Иво Андрић, *Травничка хроника*); И у том кратком **разговору владао је** исти такав наред (Иво Андрић, *Травничка хроника*); Крсто Малетић је изашао из собе и **оставио их у разговору** (Вук Драшковић, *Молићва друја*); На основу трећег позвана је Москва и он **се** по други пут **нашао у разговору** са маршалом Сергејем Арнолдовичем Суровим (Борислав Пекић, *Беснило*); Ја **сам вас затекао у разговору** после оне малочашње буре (Фјодор Михајлович Достоевски, *Идиот*).

Транспозиција просторне конструкције у конструкцију са предикаторским значењем могуће је захваљујући метафоричном сценарију оријентације (KLIKOVAC 2004: 23; WILDGEN 2008: 80; SMIRNOVA – MORTELMANS 2010: 198), који се заснива на интерпретацији апстрактних односа посредством оних просторних.

Када је реч о лексичкосемантичким обележјима глаголског колоката именице *разговор*, то су претежно глаголи кретања, мировања или смештања у простору, уопштено просторних односа, међу које треба укључити и оне каузативне, који означавају ангажовање агенса на покретање објекта или на смештање објекта у простору, као што су *бежати*, *бити*, *враћати се*, *довести*, *доћи*, *задржати се*, *залазити*, *зајети*, *кренути*, *мешати се*, *наћи се*, *одвлачити*, *осијати*, *осијавити*, *прећи*, *провести*, *проићи*, *јусити се*, *сјити*, *сјити се*, *удаљити се*, *укључити се*, *умешати се*, *ујасити*, *ујити се*, *ујити се*, *ујити се*, *ујити се* и сл. Мању учесталост показују материјални глаголи са фазним значењем, попут *завршити се*, *јочети*, *прекинути* и сл., а потом и глаголи различитих друштвених односа, попут *владати*, *учествовати* и сл., те глаголи физиолошких стања или расположења попут *уживати* итд.

Приликом формирања реченичног значења, осим глагола, немала улога припада и простору конструкције која на специфичан начин обликује просторни локализатор, који у посматраним конструкцијама служи као експонент пропозиционог предиката. Стога, служба управног глагола у саставу предикатског израза, имајући у виду његово основно значење и начин

концептуализације кретања или просторног односа, може бити у томе да значи:

- (а) ангажман агенса да не покрене радњу – *бежајџи* (од разговора);
- (б) ситуацију обележену комуникативном радњом – *бијџи* (у разговору);
- (в) продужетак ситуације обележене комуникативном радњом – *осџајџи* (у разговору);
- (г) поновно предузимање радње уз осврт на специфичну тему – *врајџи-џи се* (на разговор о);
- (д) напуштање радње или раније започете теме – *удаљџи се* (од разговора о);
- (ђ) почетак вршења радње – *сџујџијџи* (у разговору);
- (е) предузимање радње с циљем да се отпочне нова тема – *џређи* (на разговор о);
- (ж) радњу насталу као последица и след неких претходних догађаја – *гођи, сџиђи* (до разговора);
- (з) дуже трајање радње уз осврт на специфичну тему – *задржајџи се* (на разговор о);
- (и) укључивање у радњу без сагласности других учесника – *мешајџи се, умешајџи се* (у разговор);
- (ј) добровољно укључивање у радњу – *џусџијџи се, укључијџи се, уџу-сџијџи се, уђи, уђонујџи* (у разговор);
- (к) непланирано и изненадно укључивање у радњу – *ујасџи* (у разговор);
- (л) учешће у радњи – *учесџивајџи* (у разговор);
- (љ) изненадно или непланирано наступање радње – *нађи се* (у разговор);
- (м) ометање даљег вршења радње – *одвлачијџи* (од разговора);
- (н) неодређено трајање радње – *џровесџи*³ (у разговор);
- (њ) развојну фазу радње – *завршијџи се* (на разговор), *џочејџи* (од разговора), *џрекинујџи* (у разговор);
- (о) опште стање током вршења радње – *уживајџи* (у разговор).

Општа оцена овог типа конструкција јесте да управни глагол доминантно служи као аспектуални оператор, означавајући неку од развојних фаза радње или пак дужину њенога трајања, при чему нису занемарљива ни она каузативна или модална значења, обично као пратећа, којима се претежно регулише циљноусмерено или пак вољно деловање агенса радње.

3.4. Премда изван самога тежишта нашега истраживања, које је примарно усмерено на транспозицију на централним граматичким позицијама, именица *разговор* као експонент пропозиционог предиката се може појавити и на другим функцијама у реченици, као што су:

- (а) индиректни објекат:

Председник Обама је, међутим, нагласио да његова администрација нема намеру да **одустаје од разговора** са Северном Корејом [...] (Политика); **Не бих**

³ Јасно је да поједини примери указују на интерференцију између спацијалности и темпоралности, а такав је управо глагол *џровесџи*, чија примарна семантика упућује на спацијалност, а секундарна на темпоралност. Без обзира на то, у конструкцији *џровесџи у разговору* глагол је у служби временског квантификатора, а наш циљ и јесте био да се покаже операторска улога глагола у предикатском изразу.

зазирао од разговора с њом кад стигнемо на аеродром (Раде Кузмановић, *Одмор*); Љут на себе што их **је омео у разговору**, пролазио је у дневну собу (Мирослав Поповић, *Судбине*); Потапшао би га по рамену и умиривао, настојећи увек да **разговору да** шаљив и безазлен тон (Иво Андрић, *Проклећа авлија*); Вајмс је открио да никако није у стању да **допринесе разговору** (Тери Прачет, *Стиража! Стиража!*); Тачно једна осредња брзоплета недаровитост и на најнедаровитији начин **сам на силу овладао разговором** (Фјодор Михајлович Достоевски, *Зли дуси*); Разговоре о традицији **требало би заменити разговором** о традицијама (Данило Киш, *Вариа*);

(б) предикативна допуна:

[...] јер, наравно, **није им било до разговора** за јавност (Политика);

(в) одредба начина, средства:

Према њеним речима, самоубиство **се може спречити разговором** (РТС); Брамерц **је разговором** са српским тужиоцем за ратне злочине **почео** дводневну посету Београду [...] (РТС); Председник Србије Борис Тадић **завршио је** данас државну посету Кини **разговором** са шангајским привредницима на бизнис форуму о инвестирању и трговини [...] (РТС); Он је истакао да **је разговором обухваћено** више тема [...] (Политика); Шаљив тон **настављен је разговором** о фудбалу [...] (РТС);

(г) одредба узрока:

Ни ја нисам знао, да ли је ова вожња била његов марифетлук или **смо обојица обневидели од разговора** у који смо се уплели (Политика);

(д) именичка допуна, атрибут:

И док у свету очигледно постоји **страх од разговора** о скромности и међуљудској солидарности, тако и у хришћанској цркви «као да постоји страх [...] (Политика); [...] старајући се да узме **учешћа у разговору** [...] (Џејн Остин, *Ема*); Чим се где састану **разговору краја** нема (Исидора Секулић, *Кроника паланачког гробља*); Осећао је **потребу за разговором** [...] (Душан Недељковић, *Понедељак*); Старац, окончавши причу утону у стање попутне отсузности без **воље за даљим разговором** (Филип Давид, *Ходочасници неба и земље*); Док је убледела, уморна и нервозна Наташа Нинковић седела у сали без **жеље за било каквим разговором** [...] (Политика).

Иако неједнаке учесталости, општа је констатација да нема формално-граматичких ограничења у погледу синтаксичке реализације предикаторске именице *разговор* у реченици, при чему је, нема никакве сумње, основни регулатор њенога присуства колоколабилни потенцијал управног глагола, чија је главна служба да, у најопштијем смислу говорећи, фигурира као оператор усмерен на модификацију начина извршења или испољавања процеса означеног предикаторском именицом.

4. Закључак. Након спроведене анализе примера перифраза у конструкцијом моделу са глаголом *имати*, са једне стране, те у различитим конструкцијом моделима са предикаторском именицом *разговор*, са друге, није тешко поновити раније изнето стајалиште да је реч о конструкцијама позиционираним између лексике и граматике, што се у најкраћем може довести у везу са једним главним обележјем, а то је да се одговарајућим лексичким избором унутар једног конструкцијом модела постижу различите значењске варијације (Алановић 2018а: 46).

Целу анализу смо спровели на начелима две комплементарне теорије – когнитивне лингвистике и конструкционе граматике, при чему нам је прва омогућила да пратимо правилности транзиције значења од једног изворног домена ка неком циљном, док је друга, уважавајући релативну сталност форме, омогућила управо да се идентификује основно конструкционо значење – изворни домен, тј. домен из којег се семантичком транспозицијом издвојило или извело коначно значење добијеног предикатског израза. Последње нам говори да значење конструкције није прост збир њених саставних елемената (CROFT 2009: 183; ZIEM – LASCH 2013: 152), већ да се у њој прати извесна правилност. Када је реч о конструкцијама које смо анализирали, семантичко језгро сваке од наведених конструкција јесте лексичка јединица у улози предикатора, а то је у случају глаголских перифраза – именица, што претпоставља да значење оваквих конструкција није изведено на основу њиховог формалнограматичког састава (CROFT 2009: 184). Последње долази отуда што су конструкције симболичке јединице у којима су синтаксичке структуре повезане са одговарајућим семантичким, које све заједно на окупу држе семантичке везе (CROFT 2009: 203). Оно што је, међутим, важно истаћи јесте да ово повезивање форме и значења не иде увек по принципу ‘један на један’, а то значи да субјекат није увек агенс, као и да директни објекат не означава нужно пацијенс итд. Управо ова правилност у вези је с тим да управни глагол не конституише самостално предикат, при чему предикаторска именица одређује предикатски оквир (ZIEM – LASCH 2013: 126), док управни глагол отвара број места на која се логички аргументи могу распоредити.

Тако смо, полазећи од двоаргументног модела са глаголом *имати*, утврдили да се сва изведена секундарна значења конструкције посредно или непосредно могу повезати са основним значењем конструкције, а то је ‘посесор поседује предмет посесије’, при чему смо се приликом анализе усмерили на два феномена, а то је крњење лексичког значења управног глагола те последично модификацију односа посесор – предмет посесије. У том светлу, транспозиција значења управног глагола подразумева неутрализацију компоненте поседништва или власништва, при чему компоненте контроле и управљања остају и даље активне. Последично, одговарајућим лексичким избором на месту другог глаголског аргумента, компонента ‘предмет посесије’ је укинута на рачун компоненте ‘процес’ над којим агенс има контролу и којим управља. На овај начин лексички глагол *имати* помера се према пољу нелексички или функционално употребљених јединица (Алановић 2017: 100, 111), које служе претежно у граматичке сврхе. Тако је функционални глагол *имати* могуће повезати са бројним именицама као колокатима, којима се изражавају различити типови процеса, при чему су најупадљивији они комуникативни, когнитивни, перцептивни и сл.

Као што видимо, први приступ је почивао на принципу од форме ка значењу, а то је подразумевало да су испитане значењске могућности одређеног граматичког модела са једном специфичном лексичкосемантичком варијаблом – глаголом *имати*. Други примењен приступ заснивао се на обрнутом принципу, тј. од значења ка форми, при чему је семантичко језгро конструкције чинила именица *разговор*, као непосредни експонент пропозиционог предиката.

Важно је рећи да перспектива од значења ка форми потврђује тезу да једно значење у језику може добити различите формалне координате – лексичке, лексичко-граматичке и граматичке, што нам је дало прилику да пратимо све могуће позиционе рализације именице *разговор* у реченици. Како је то и грађа показала, практично не постоји синтаксичка јединица на којој се предикаторска именица *разговор* не може појавити, али смо се у истраживању усмерили на три главне или доминантне функције – граматичког субјекта, директног објекта и прилошке одредбе за место. Глаголски колокати именице *разговор* припадају различитим лексичкосемантичким класама, као што су глаголи кретања, мировања или премештања у простору и сл.

Појава предикаторске именице на овим позицијама сигнализира да је у границама граматичког субјекта забележена трансформација или замена агенса за не-агенс, у границама директног објекта пацијенса за не-пацијенс, а у границама просторног адвербијала простора за не-простор. Оваква промена је посве очекивана с обзиром на то да се именица *разговор* не повезује са обележјима живо */+/,* човек */+/* и предмет */+/,* чиме су јој улоге агенса, пацијенса или локализатора недоступне. Како се њоме означава процес, једино се може повезати са улогом предикатора, тј. пропозиционог предиката.

Све досад наведено наметнуло је питање когнитивних механизма који стоје у основи поменутих семантичких трансформација. Тако појава процесуалне именице *разговор* на месту резервисаном за живо биће у улози агенса омогућена је механизмом персонификације, на месту резервисаном за предметни објекат то је механизам супстанцијализације, а када је у границама просторне одредбе одговоран је механизам оријентације. Дакле, когнитивни механизми персонификације, супстанцијализације и оријентације служе за конституисање појмовних метафора, односно у питању су логичка средства фигуративног мишљења.

Поменути когнитивни механизми омогућују повезивање форме и значења, при чему се и само значење може у форми одређеног граматичког обрасца представити. Тако, у светлу конструкционе граматике циљно значење неке конструкције може бити метафорична екстензија њеног основног значења (GOLDBERG 1995: 84, 89), при чему је управо циљно значење једне конструкције непосредна веза са другом конструкцијом за коју је дато значење основно, што значи да су две различите конструкције повезане семантички, попут *Ушао је у разговор са незнамцем* и *Почео је разговарајћи са незнамцем*, или *Имам разговор с њим* према *Разговарам с њим*. Како то и последњи примери показују, метафорична екстензија кретања, тј. промена места у виду заузимања унутрашњости неког локализатора јесте промена у виду почетка вршења неке радње, на исти начин на који је метафорична екстензија поседовања у виду контроле предметног објекта, у ствари, контрола вршења какве радње. Сви поменути примери доказују пинцип по којем циљна конструкција наслеђује нека обележја од основне или изворне конструкције (GOLDBERG 1995: 100), при чему је, на пример, конструкција са значењем промене места у основи конструкције са значењем промене стања, нпр. *ући у собу* – *ући у њубершеј*, или је пак резултативна конструкција мотивисана конструкцијом са значењем каузираног кретања, нпр. *довести до куће* – *довести до лудила*.

Као што је примећено у неким ранијим студијама, у перифразама које смо анализирали значењско тежиште није на глаголу, већ на именици (GOLDBERG 1995: 95), а то значи да се, прагматички гледано, пажња говорника помера са самога процеса на начин на који се тај процес одвија, на који се доживљава или пак представља. Последње нам сугерише да је неретко тешко говорити о потпуној синонимији међу значењски сродним конструкцијама, као што су *ући/умещати се/укључити се/ујусити се/ујетити се* у *разговор*, које управо откривају да је интерес говорника да изнесе податак о пратећим околностима вршења радње, чији је ресурс управо функционални глагол. Како и последњи примери потврђују, у свима је реч о истој радњи, комуникативној израженој именицом *разговор*, с том разликом да се у свакој од њих облик или начин учешћа агенса радње на различите начине представља (GOLDBERG 1995: 148–151), посебно с обзиром на модалне категорије намере, воље, очекиваности, унапред постављеног циља, потпуне контроле итд., што се може узети као кључни семантички диференцијал који омогућује да се употреба и значење сваке од поменутих конструкционих варијанти у језичком систему стабилизује и очува, без бојазни од међусобног значењског преплитања или укрштања.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Алановић, Миливој. Функционална употреба речи: глаголи између лексичке и граматичке службе. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LX/2 (2017): 87–117.
- Алановић, Миливој. Утицај лексичке селекције на значењску структуру конструкције. Рајна Драгићевић, Вељко Брборић (ур.). *Српска славистика. Колективна монографија. Том 1: Језик*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2018а, 37–48.
- Алановић, Миливој. У потрази за реченичним предикатом – два пута, исти циљ. *Славистика* XXII/1 (2018б): 178–192.
- Алановић, Миливој. Конструкциона стабилност (транс)адвербијала. *Славистика* XXIII/1 (2019): 88–103.
- Всеволодова, Майя. *Теория функционально-коммуникативного синтаксиса*. Москва: МГУ, 2000.
- Золотова, Галина А. *Коммуникативные аспекты русского синтаксиса*. Москва: УРСС, 2003.
- Золотова, Галина А. *Очерк функционального синтаксиса русского языка*. Москва: УРСС, 2009.
- Радовановић, Милорад. Декомпоновање предиката (на примерима из српскохрватског језика). *Јужнословенски филолоџ* XXXIII (1977): 53–80.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика 2*. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967.
- Танасић, Срето. Декомпоновање глагола и структура просте реченице. *Јужнословенски филолоџ* LI (1995): 157–166.
- Тополињска, Зузана. Перифрастични предикатски изрази на међусловенским релацијама. *Јужнословенски филолоџ* XXXVIII (1982): 35–49.

*

- ÀGEL, Vilmos. *Valenztheorie*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2000.
- CROFT, William, David Alan CRUSE. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: CUP, 2004.
- CROFT, William. *Radical Construction Grammar. Syntactic Theory in Typological Perspective*. New York: Oxford University Press, 2009.
- FILLMORE, Charles J. The Case for Case. E. Bach, R. T. Harms (eds). *Universals in Linguistic Theory*. New York [etc.]: Holt, Rinehart and Winston, 1968, 1–88.
- GOLDBERG, Adele E. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 1995.

- IVIĆ, Milka. *O zelenom konju*. Beograd: Biblioteka XX vek, 1995.
- KLIKOVAC, Duška. *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2004.
- LANGACKER, R. W. *Concept, Image and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1990.
- LANGACKER, Ronald W. Viewing in Cognition and Grammar. Philip W. Davis (ed.). *Alternative Linguistics: Descriptive and Theoretical Modes*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 1995, 153–212.
- MRAZOVIĆ, Pavica. *Gramatika srpskog jezika za strance*. Novi Sad – Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2009.
- SMIRNOVA, Elena, Tanja MORTELMANS. *Funktionale Grammatik. Konzepte und Theorien*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2010.
- RADOVANOVIĆ, Milorad. *Spisi iz sintakse i semantike*. Novi Sad – Sremski Karlovci: Dobra vest – Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1990.
- WELKE, Klaus. *Valenzgrammatik des Deutschen. Eine Einführung*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2011.
- WILDGEN, Wolfgang. *Kognitive Grammatik. Klassische Paradigmen und neue Perspektiven*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2008.
- ZIEM, Alexander, Alexander LASCH. *Konstruktionsgrammatik. Konzepte und Grundlagen, Gebrauchsbasierte Ansätze*. Berlin – Boston: Walter de Gruyter, 2013.

Milivoj Alanović

COMPLEX PREDICATES IN A COGNITIVE AND CONSTRUCTIONAL THEORETICAL PERSPECTIVE

S u m m a r y

The paper examines the relationship between the form and meaning of certain types of complex predicates, with two criteria chosen: (a) predicates with the functional verb *imati* in a model with an accusative complement; (b) predicates with the predicative noun *razgovor* in several different grammatical patterns. The aim of the paper is to show that in the analyzed type of constructions, the regulator of meaning is the noun, with the governing verb predominantly playing a modifying role. We conducted the research based on the principles of cognitive linguistics and constructional grammar. Furthermore, in the paper we have tried to point out that the transition from the basic constructional meaning to the target one is realized through various metaphorical scenarios, the most common of which are personification, substantialization and orientation.

After the analysis of examples of periphrases in the construction model with the verb *imati*, on the one hand, and in different construction models with the predicative noun *razgovor*, on the other, it is not difficult to repeat the previously stated point of view that these are constructions positioned between lexis and grammar. We conducted the entire analysis on the principles of two complementary theories – cognitive linguistics and construction grammar, with the first allowing us to follow the regularities of the transition of meaning from one source domain to a target one, while the second, taking into account the relative constancy of form, made it possible to identify the basic construction meaning – the source domain, i.e. the domain from which the final meaning of the resulting predicate expression was extracted or derived through semantic transposition.

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику
Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, Србија
milivoj.alanovic@ff.uns.ac.rs

(Примљено: 6. априла 2025;
прихваћено: 15. маја 2025)